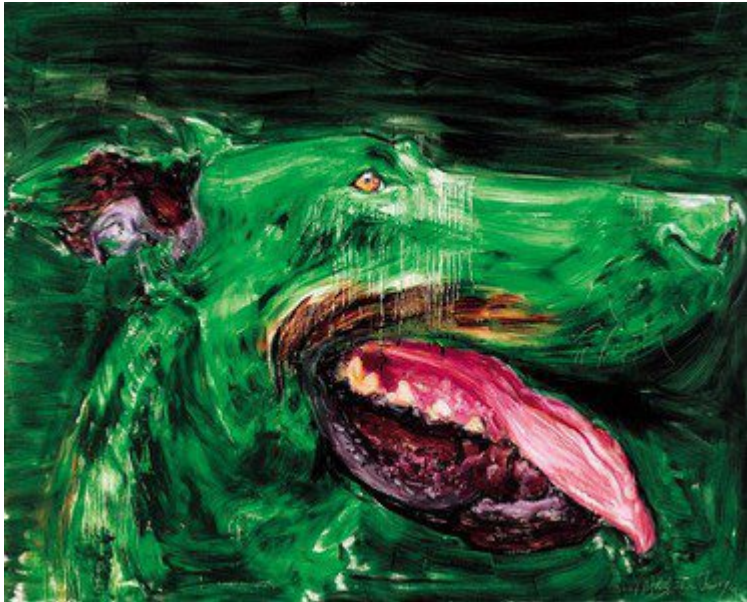

Gyzyl balyk / hekaýa

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Gyzyl balyk / hekaýa GYZYL BALYK

Urşuň gahatçylygy bi. Ýogsam, allanäme günleri bardy. Dädesi jeňe gitdi. Brigadirdi özem. Yzynda gol doly maşgalasy galdy: tapdan düşen ejesi, aýaly, sülgüniň jüýjesi ýaly çülpe çagalary. Işe ýarany uluja ogly yetginjek Salyhdy. Hawa, yetginjek Salyh.

Ol indi ikinji gündür Hazar kenaryndaky obalaryň birinden Etrek ýakalaryna ýetmäge howlugyp, ýöremekden surnygypmy ýa teşnelikdenmi, garaz, deslapky dikgirdisi galyşan gök eşegini gaýta-gaýta debsileýärdi. Eşek janawar başky gyssamalara çuslanjak ýalam boldy, ýöne dura-bara muňa öwrenişdi. Haý diýmän, durarly göründi. Onsoň Salyh eşekden düşdi. "Häýt, janawar, kür, kür" diýip seslendi. Bu-da Eşege parh etmedi. Gaýtam, düz ýerde büdräp, tas ýykylypdy. Oglan ony saklady. Az mahallyk dynç bermegi ýüregine düwdi. Aslynda eşeginiň bu hala düşmegine özi günäkär. Salyh oňa meşikdäki suwuň ýarpysyny beripdi. Elbetde, ganmadygy belli. Ýöne oňşuk etmezçe-de dälidi. Üstesine-de, howa ala bulutly boldy gündiz. Eşek eşek bolýar-da. Bisabyr. Salyh süýji uka gidende meşigi silterläp-silterläp döküpdür. Ah, gögele oglan! Berk daňmaly ahyry meşigiň agzyny. Ol suwuň dökülmeginde özüniňem akja guş dældigini arkan düşüp ýatyşyna indi-indi serinde aýlady.

Topragyň howry gaçmandy. Gün yzyndan Salyhyň enesiniň bilguşagyna çalymdaş gyrmyzy çäýylan gögümtil kemerjik galdyryp, batypdy. Gör-le, muny! Ol ýap-ýaňyja-da ýagtysyny saçyp, jahana hökümdarlyk edýärdi. Garaja öýdäki çyra söndürlene dönäýdi. Eýýäm sährany tümlük gaplap başlady. Egrem-bugramlanyp, akjaryp gidýän düýe ýodajygyny-da garaňkylyk ýuwudyp-ýuwudyp, gözden ýitirip barýardy. Aý giç dogýardy. Onsuz Salyh gözli kördi. Ýola näbeletdi. Obada salgy berişlerine görä, aý doganda ugrasa, ak öýlän barmaly obasyna ýetmelidi. Şo çen, barmak başardarmyka beri? Ol günuzyn suw datmandy ahyry. Eşek halas etdi ony. Münüp gaýtdy janaweri. Ýüki-de bar. Gyzył balyk. Ýöne deregine Eşegiň güýji gaçdy. Häzir ikisine-dw tomus gijesiniň serginligi Hydyr ata bolup ýetişmelidi. A ertir? Belki, kerwen ýa-da çoluk sataşar. "Ýagşy niýet ~ ýarym döwlet" diýip öwrederdi enesi. Onuň horlanyp gelsem, esasan, şo kempir üçindi. Ajap eje ýaly, mähremlik, derdiňe derman tapmaklyk, gözüňden ýüregiňdäkini bilmeklik hiç kime-de başartmasa gerek. Hawa, hiç kime.

Salyh, muny daşyndan aýdandyryn öýtdi. Töweregine ýaltaklady. Eşegiň ýüküni düşürmek isledi. Ol janawar, megerem, yraň-darab edip, häzirem dik durdy.

Oglan turjak boldy. Oňarmady. Deri gaýdyşyp, süňňi sowapdyr. Ol çäý içim salymlyk dynç alyp, ýüki soň düşürmegi ýüregine düwdi. Ýene enesi ýadyna düşdi.

Bir gezek şeýle boldy.

Şo, Sapardan-da hemmesi. Obanyň ileri çetinde öýleri. Aşyk oýnady. Utulyp barýarka karam etdi. Ýakalaşdylar. Dil birikdiren ýaly, bir ýerden goňşularynyň ogly geldi. Iki ýanlap mazaly ýençdiler. Salyh hernä, aglap sypaýdy. Öýe gelende enesi: "Oglum, kim eli kesilmiş urdy" diýdi. Biraz gyzaran Salyh: "Hiç kim, ene" diýip, aldady. "Aý, oglum, gözüň aýdyp dur ony. Kirpikleriňde damja çyglarynyň yzy galypdyr". Beýle pursatlaryň haýsy birini ýatlajak? Köp-ä bular. Hawa, bir saparda-da agyr syrkawlady. Bu dädesiniň urşa gitmezinden bir ýyl öňünçäsidi. Enesi ençeme däri-derman berdi. Ahyry aýak üstüne galdyrdy. Şonda-da Salyh keselden saplanyp gidibermedi. Işdäsi yok. Guşdamak. Enesi dädesini Balkan ýakalaryna iberdi. Ol on-onki günden geldi. Damarlak-damarlak ot getirdi. Şol oty geçi süýdüne gaýnadyp beriberdi. Salyh açyldy ötägitdi. Arman, şo otuň adyny soramandyr. Indi barsa, hökman biler. Şu ýerde oglan enesiniň lukmançylygyny öwrenmegi oýlandy. Ýetişip

biläýse, ne ýagşy. O görgüli gury süňk bolup galypdy. Ýerindenem galyp bilenok. "Wah, şumat gyrkylmadyk çebşiň etini suwa gaýnadyp iýäýseň, aýak üstüne galardym" diýdi ýola düşmezinden birki gün öň. Sylagy bar obada. Köp kişiniň göbegenesi. "Ene" diýşip durandyrlyr, oylan-uşaklylar-da. Namysjaň-da özi. Dilegçilik salmagy ýokuş görýä. Ýogsam, obada-da tapylsa tapylardy bir çebiş. Etrek ýakasy mala baý. Balygy gyt. Çalyşmaga barýa o ýana.

Ol balyk ýadyna düşende, nireden güýç-kuwwatyň gelenini bilmän, ýokary turup bildi. Ýüki düşürmel-ä. Hany eşek?! Ýykylaýsa dagy haraplar ol, balyklary. Gyzyly balyklar... Enesi üçin, ýaşaýyş...

Oylan eýlä-beýlä ýöredi. Öňem ysgyn-deramatsyz. Indi has-da ýöwselledi. Howa çyglanman, gaýtam, petişlenipdir. Ol muny duýdy. Ýüz-gözlerine bir zatjagazlar degip, gaçdy. Salyh enesiniň aýdanlaryny hakydasyna getirip, oýlanyp bildi: "Howa, juda gurak bolanda, möjejikler ýagar asmandan ýagşyň deregine".

Dogry, möjejikleriň ýüzüne degmesi tiz kesildi. Daş-töwerekden ses-üýn eşidilenok. Bu çöl içindäki oglanyň ýüregini beter gysdyrdy. Hany dur-la. Biriniň aýak ses-ä eşidilýär.

Salyh çala-mydar ýöremesini goýup diňşirgendi. Be-e... Dogrudan hem... Golaýjakdan özem... Dünk... dünk... Walla, ýetip gelýä. Ynha... Ynhajyk-ga... Ol gara-çyra görünmese-de, yzyna, ik gapdalyna äňetdi. Hiç zat bildirenok. Ses weli, birsyhly eşidilýär. Dünk... dünk...

Çöle, ýalňyzlyga öwrenişen oglany birden gorky gaplap aldy. Asyl arwah-jyn bolaýmasyn bi.

Salyh biygtyýar bilindäki gezlijeginiň sapyny sermenekleşdirdi. Bar. Göwni az-kem teselli tapdy. Uludan dem aldy. Indi ünsli diň saldy. Ah, oylan başyňa döneýin! Enesiniň gowy görýän sözleri bi. Älhepus, seniň çöle ýeke çykaýşyňy! Basajyk towşan şekilli sümelgände oturmaly eken, Salyh jan! Asyl, ýüreginiň sesi bolsa nätjek bi. Gorky-ünji aýryldy. Ol hamala eşek düşünp, jogap gaýtarjak ýaly, gygyrmak isledi: "Ah-ow!!!" Sähra ýaň dolar öýtdi. Emma, bary biderek. Ses özüne-de eşidilenok.

Salyh şeýdip, ep-esli gitdi, soňra ýüzinligine ýykyldy.

...Ol ertir, guşluk ýerine baran gün endam-janyňy gyzdyranda oýandy. Süňňünde argynlyk bardy. Agzynyň içem gus-gury.

Salyh dyzalaryna daýanyp ýokary turdy. Daş-töweregine ser

saldy. Ho-ol, yzda bir zat garalýar. Süňňi erbetligi syzan oglan şol tarapa ýöneldi.

Baryp görse... Eşegi ölüpdür. Endamynyň ýylysy-da gitmändir. Häý, janawer, belki, eýäň münüp gaýtmagy ömür tanapyňy gysgaldandyr. Burnuna gonan ýol siňegini kowmaga-da güýç-gaýrat tapman, ýatyrýň.

Bogazy dolan Salyh eşegiň uzyn gulaklaryny sypap goýberenini bilmän galdy. Soňra horjunyň baglaryny çözüşdirdi. Dymyljagrak ys burnuna urdy. Oglan gynanmakdan aglaýjak-aglaýjak boldy. Muňa güýji ýetmeýän şekillidi. Hawa, ol gözýaşsyz aglap durdy. Eýsem, näme?! Enesi aýtmyşlaýyn, horluk, ýadawlyk bir çäýnek gök çay içse aýrylar. Emma muny... ömürboýy unutmaz. Balyklar yslanyp başlapdyr. Porsan balygy kim alar? Çebiş etjagazy bolmasa-da, enesiniň gutardygy.

Oglan näalaç, aljyrap, gözýaş damýandyr öýdüp, gury gözlerini süpürişdirdi. Ol birden özünde umydygär bolmaga güýç tapdy: Ynsaply adamlar bardyr-a Etrekde-de. Ynanmaklary üçin, ganymadrak bir balygy äkider. Çebşi enesine ýetişdirse, armany ýok onuň. Enesi hut şoňa garaşyp ýatyr-a. Soň öwrülip, täze balyk äkeler. Ýok, ol aldamaz. Sebäbi enesi uzak ömründe bir kişinem aldamandyr.

Oglan horjunyň agzyndaky ýel-gün çalyp, o diýen yslanmadyk gyzyly balygyň birini eline aldy. Zordan göterdi. Agyr. Muny kuwwatlykaň götermek hyllalla. Bi halda aşyryp bilermikä?! Ol ençeme gezek oturdy. Turdy. Ýene-de öňe gitdi. Ynha, düýe ýodajygy pessejik çägelige süsňedi. Birsyhly takyrlyk ýürege düşüpdi. Salyh ýoluň täzelenmegine biraz daýandy. Ol ýodajygyň iki gapdalyndaky çägeligiň gitdigiçe galbaňlaşyp-ýognalýanyny aňlady. Çägelik gutarsa, hökman, aňyrsynda, çarwa obasy bardyr. Kim bilýär, bagtyň çuwse, aralykdaky uly oýtaklarda-da çarwa öýleri sataşar.

Ýöne mundan aňry oňa ýöremek başartjak däl ýaly göründi. Aýaklary ädilenok. Başy aýlanýar. Süýr günorta baran gün diňe onuň kastyna çykan şekilli ýandyryp-gowrup, gaýnap duran suwly gazana düşene dönderýär.

Ol saklanyp bilmän, öňe tarap ýykyldy. Agzy gumaksy, gyzgyn topragy garbady. Şobada burny gan ysyny syzdy. Agzy-burnuny sypaşdyryp gördi. Hernä ganany ýeri ýok. Beýle yssyda gany saklap bolmajagy her kime aýandyr.

Salyh galmaga synandy. Eýgertmedi. Ol indi balyksyz turup bilenok. Onsoň mazaly demini dürsemegi müwessa bildi.

Birden ýeňse tarapda çyňsama ses eşidildi. Gözleri garaňkyrap, derden awuşaýan Salyh on-on baş ädimlikdäki läheň möjegi saýgardy. Bu birbada hemme zady unutdyrды. Şol sebäpli, Salyh ýokary turup bildi. Egilibräk, saňňyldap durды. Möjek ynsanyň janlydygyny görüp, gaçmag-a beýlede dursun, gozganmagam islemedi. Ol, misli çay içim salymdan ynsanyň ömrüniň paýawlajakdygyny bilip, garaşyp duran şekillidi.

Gözler sataşды. Şonda Salyh möjek gözlerinde ýaşaýşa umyt gördi. Suwsuz ýa-da açmyka bi? Parhy näme? Barybir, ol, atababa duşmany ynsany awlamagyň kastyndadyr. Ýok, beýle däl bolaýmasyn? Aç bolsa, balygy taşlasa, özünden el üzer-ä bi. Şeýdibem, Salyh diri galyp biler. A suwsuz bolanda näme? Salyhyň endamynda nem galdymyka beri? Möjek muny näbilsin.

Salyhyň pikiri garjaşды. Ýöne ol möjegiň tamşananlygyny, özünden birjigem nazaryny sowmaýanlygyny aňды. Onuň ýene başy aýlandy. Tümmege direndi. Dur-la kim bi? Ýol bilen bir-ä gelýär. Özem, ters tarapdan, öňden. Gujagy açyk. Eý-ho! Bi, niçik ahwal! Enes-ä, ol. Kyn pursatda ýetişdiň, jan enem! Diri öwlüyä sen! Indi Salyh halas! Halas!!!

Ýüzi gara ört bolan oglan aýylganç güldi. Ha-ha-ha-ha-ha!!! Ha-ha-ha-ha!!!

Möjek tisgindi. Ynsandaky özgerişligi duýan ýaly, birki ädim götinjekledi.

Gülki ses tapba ýatды. Bi, nä?! Enesi gelip ýetenok. Şol bir duran ýerinde. Öz-ä ylgayar. Zyýany yok, ene. Agtygyň saňa ýetmäge kuwwat tapar.

Ol hemme güýjüni toplan, balygy goltugyna alды. Öňe ätledi. Ynsanyň çaykanýanlygyny, basym ýykylyp, dem-düýtsüz ýatjaklygyny duýan möjek sabyrlylyk bilen onuň yzyna düşdi.

Salyh, soňky demde enesiniň duran ýerine geldi. Enesi aňry çekildi. Çekildi-de, gözden sumat boldy. Oglanyň bar umydy üzüldi. Ol kyn pursatlarda akylynyň çaşgynlanlygyny bilerden ejizdi. Möjegi bütineý unudypды. Oturmajak bolýardy. Şeýtse, soňra müdimilik, turup bilmejek ýalyды. Şol sebäpli, saklanyp, demini düzdi.

Möjek ynsanyň ýykylman durşuna geň galýan ýaly, sägindi. Bäh, bi ynsany! Özi ik aýagynyň üstünde zordan dur. Onda-da ýüki bar. Barybir, ýykylanok. Aç-suwsuzlykdan kuwwatynyň gaçanlygy, ýogsam bir towsanda ýetjek aralyga geldem. Iki aýakly jandarlara beletdir, ol. Has öňräk, ýaş mahalynda, gözsüz batyrlyk edip, sürä daranda taýak bil oňurgasyny tas

ýazdyrypdy. Ala-mula köpegiň demindenem zordan sowdy. Şondan bärem, hüşgärligi elden berenok. Bularyň ejizligine ynanmak ölüm bilen barabardyr. Enesi her bir işde sabyr-takatly bolmagy ömürboýy gursagyna guýup bilipdi.

Ysgyn-mydary gaçan möjek biraz garaşmagy ýüregine düwüp, garysyny ýassanyp, ynsany garawullady. Allajanlarym, onuň goltugyndaky näme-kaý? Güne täsin ýylpyldaýar. Üýtgeşik ysam bar ýaly.

Möjek basym muny adam ysy bilen gatyşdyrdy. Elbetde, akylynyň dury mahaly bilse-de bilerdi. Bu halda, ömrüniň sanalgyja pursatlarynda ony bilmek nämäe derkar? Ynsanyň mekirligi bolmagam ähtimal. Heniz ýaşka, enesi bilen gije awa çykanda, uzakdan eşidilen gümpüldi sesinden aýak aldygyna gaçypdy. Görgüli. Şo täwire, gümpüldi çykarýan bir zat bolaýmasyn, ol. Ynsan, syrly, emelkeş jandar-a...

...Yrgyldap, ýola düşen Salyh hültde oýtaga indi. Görse, enesi öňýanjagazynda dur. Ene, janym enem, gitme indi. Görýäň-ä, ogluň nehalidalygyny.

Ol näme üçindir, enesiniň taşlamajagyna pugta ynanyp, ýykylman, aşak oturyp bildi. Garaşdy. Ol näçe wagt garaşanlygyny bilenok, ýöne bu juda uzak bolup göründi. Gözleri ümezläp, görmekden galyşyp barýan oglan onuň enesi däl-de... köşekli düýedigini saýgardy. Düýe tarsa turdy. Köşek sokjap başlady.

Salyh düýä ýetip bilse, diri galjaklygyna berk ynanmaga akylypaýhas tapdy. Hernä, düýe mazaly iýdirende baryp bildi. Janawar, erek goýun ýaly, ýuwaş eken. Ürkmedi. Saglyýan bolmaly.

Salyh düýäniň aýagyna daýanyp, ýylyjak süýdünň sorumtyk tagamyny syzman, agyz-burnuna saçalandyryp, sagdy. Süýdi içdigiçe, on iki süňni ýeňledi. Akyly durlandy. Be-e... o näme-aý? Süýsenekläp, balyga golaý gelýär. Möjek!

Salyh ony indi hakydasyna getirdi. Möjegiň özi ýaly agyr güne düşenligini, balygyň ony halas etmelidigini, şol sebäpli, sabyr käsesiniň püre-pürlänligini bilmän, haýkyrdy: He-eý! Hä-häýit!! Möjek gypynjam etmedi. Salyh gezligini ýalpyldadyp, oňa yöneldi. Jany-teni ýanan möjek öçli uwlady. Bu ynsana: "Meňki barybir ölüm. Gelme, birki lukma iýip, gideýin. Ýogsam söweşerin. Onsoň, birimiz heläk bolarys" diýen şekilli duýduryşdy. Ýöne muny ynsan bilmedi. Onuň özündenem beter elindäki ýylpyldaýan zat eýmendirdi, möjek yza çekildi. Zordan

galdy. Yöne gaçmady.

Salyh balygy goltugyna aldy. Ol möjek uwwuldysyndan eýmenip, patanaklap, enesinden ep-esli arany açan köşegi gördi. Haý, janawar, eneňe tarap gaç, ahryr.

Köşek uzaklaşmady. Tumşujagyny göge tutup, eýlä-beýlä ýüwürdi. Enesi oňa yöneldi. Muny gören köşegem şeýtdi. Bular sataşdylar. Köşek enesiniň omzuna gysyldy.

Möjek balykdyr ynsandan tamasyny üzüp, göni olara gaýtdy. Bäh, bu zalymyň erjeldigini. Indi köşegi parçalamaga synanýar. Düýä hüjüm etmezligi ähtimal. Sebäbi öz haly teň.

Salyh ýene haýkyrdy: He-eý! Hä-hä-ýit!!

Möjek saklanmady. Bi, ynsan, näjüre-aýt? Özüne degmeseňem, dört aýakly jandara-da howandarlyk edýär.

Möjek bu iki aýakly jandary öňem halap duranokdy weli, şu pursatda, gözlerinde ýigrenç odunyň ýanşy has güýçlüdi. Ony hiç zat söndürüp bilmejekdi. Akmak! Möjek bä bigaýrat nesildenmi!

Salyh aralykda keserdi. Möjek göni gelýärdi. Söweşiň boljaklygy şeksizdi. Oglana bu garadangaýtmazlygyň ejiz hala düşenligi teselli berdi. Ýogsam, söweşmäge milt etmekligem akmaklyk bilen barabardy. Läheň. Içi dagy boş horjuna dönüpdür. Dili agzyna sygman, bir tarapa garyş sere sallanylgydy.

Salyh balygy ýerde goýdy. Möjek alkyma geldi. Ol birden sakga durdy. Ynsana ýalbaryjy, ejiz nazar saldy. Bu Salyhy gowşatdy. Gapdala çekildi. Yöne tiz pähimlendi. Ony ölümden halsa eden hut, şol köşekli düýe dälmi näme?..

Ynsanyň ýol berenligini aňyp, hüşgärligini gowşadan möjek oňa süýkenmäge juda az galan aralykdan geçip barýardy.

Gözlerini daş ýaly ýuman Salyh möjegiň goltugyna çenläp, gezligi urdy. Yza çekmäge güýji yetmedi. Urga garaşmadyk möjek elhenç uwap bir ýana zyňdy. Şolbada, gezligiň çümen yerinden gan çüwdürildi. Gözleriniň inçejik damarlaryna çenli gyzaran möjek iň soňky güýjüni toplap, namart duşmanynyň üstüne towusdy. Salyh bir gapdala gysaryp, ýykylmaga ýetişdi. Möjek aýakujuny garbady. Oglan sähel aralyga togalandy. Onýança gümpüldi sesi çykdy. Möjek o tarapa bakaýynam diýmän, yza çekilip, entirekläp, aňry ugrady. Onuň sähelçe pursatam bolsa, yaşasy gelýän şekillidi.

Salyh tirsegine galdy. Tüpeň sesi gelen tarapa nazar aýlady. O ýandan, birhaýukdan soň, özi ýaly yetginjek ak eşegini

çapdyryp geldi. Köneje ýeke nil tüpeňini kese basypdyr. Ol uly adam ýaly, ýaşytdaşyna salam berdi. Salyhyň diňe dodaklary müňküldedi. "Waleýik" diýen jogaby eşitmese-de, ýigdekçe pitwa bermän, ýakyn aralykdaky möjege höwesli nazar saldy. Tüpeňini çenedi.

Salyh çaykanjyrap, baryp, tüpeň nilini sowdy. Ýigdekçe geň galyp oňa seretdi. Şonda öňünde duranyň garaköýük bolup çişen ýüzüni, gan öýlen gözlerini, ýaryk-ýaryk dodaklaryny görüp, has-da haýykdy.

– Degme, o janawara.

Bu sözlere ýigdekçe beter geňirgendi. Öňündäki akylyndan azaşan däldir-ä hernä?

– Maňa häzir gerek däl. Bölek etiň ýa çöregiň yokmy? Şoňa berer ýaly.

– Juk.

Hawa, samraýar bi neresse.

– A sizde çe-çebiş ta-tapylarmy?

– Hym-m...

Onuň ýüzi açyldy. Gelşigine geldi. Emma şonda-da, henizem arany açmadyk möjege gussaly nazar salyp durdy.

7.06.92 ý.

Annatagan NURGELDIÝEW. Hekaýalar